

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

Hans Neumann: Statuen af Kejser Wilhelm I

Paul Hertrampf: Den tyske partilov

H. V. Gregersen: Nationale og religiøse brydninger
i Åbenrå før 1864

Sydslesvigsk Dannebrog til domkirken i Lund

Holger Jacobsen: Historien om et skibsbillede

Vilh. la Cour: Danevirke-dateringen

Bog anmeldelser

OKTOBER

10 · 1969

45. ÅRGANG

Vejledende kursus i slægtshistorisk arbejde

arrangeres af Historisk Samfund for Sønderjylland. Leder: arkivar, cand. mag. Viggo Petersen. Mødested: Landsarkivets læsesal, Haderslevvej 45, Åbenrå.

Påbegyndes 8. oktober 1969. Mødedag bliver onsdag. Tilmelding: snarest belejligt til Historisk Samfunds kontor, Landsarkivet, telf. (046) 2 46 83.

»En morgenstund mødte Nis Proce, Ålekongen, Marcus og Anna Alarm på torvet. De var ellers altid uvenner, og alle kunne de bruge en mund, der i lyd og ordforråd søgte sin lige. Den morgen var de sagtmodige, de vekslede ord, og en af dem sagde, at det egentlig var en skam, at de altid skulle være i spektakel; de var da gode danske folk fra samme by, hvor de nød anseelse og tillid, og det ville være langt bedre for dem alle, om de kom godt ud af det med hinanden. Skulle de ikke tage en punch sammen? Det syntes de alle godt om, og de gik – – « Læs videre i HAKON GJESSING: DRENGEÅR OG MANDDOMSVIRKE I TØNDER om den basseralle, der fulgte på den gode beslutning. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland ved Peter Kr. Iversen; pris for medlemmer 11,00 kroner plus MOMS og forsendelse ved henvendelse skriftlig eller telefonisk (046) 2 46 83 til Historisk Samfunds ekspedition, Landsarkivet, 6200 Åbenrå.

Idrættshøjskolen i Sønderborg

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, fri idræt og svømning. 6 mdr. vinterskole for mænd/kvinder fra 3/10-28/3.

3 mdr. sommerskole for kvinder fra 3/5-28/7.

Tlf. (044) 2 18 48

Bent Brler.

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE

Kursus begynder sept., nov., febr.

Korte sommerkursus.

Tlf. 4 33 25

OVE ARKIL A/S

CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR

HADERSLEV

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hyldeerne

Haderslev - tlf. 2 25 71

Fra sin sokkel på torvet i Haderslev skuer kejser Wilhelm I ud over menneskemængden, som den 5. maj 1901 er samlet i anledning af hans sønnesøns, admiral prins Heinrichs, militærmanøvre.

Statuen af kejser Wilhelm I

Den 12. sept. 1890 var noget usædvanligt på færde i Haderslev. En statue af den for nyligt afdøde tyske kejser Wilhelm I, rejst på en høj granitsokkel indenfor en indhegnet plads på Søndertorv, blev afsløret.

Hvis man 40 år tidligere havde fortalt den preussiske kong Wilhelm, at det ville gå sådan, ville han være blevet meget forbavset. Ganske vist var han på ingen måde tilbageholdende når det trak op til krig mod Danmark, men ud fra hans forestillinger om fyrstemagt og fyrsterettigheder var det Augustenborgerne, han ville hjælpe.

Dette interesserede dog ikke Bismarck, den nye ministerpræsident. Efter hans mening måtte Preussen skaffe sig »den for sin eksistens og politiske magt nødvendige plads og luft«, og for resten var havnen i Kiel af stor værdi for den preussiske flåde. Bismarcks mål var simpelthen en preussisk erobring af hertugdømmerne. Men da han i vinteren 1864 udkastede denne tanke i et regeringsmøde, erklærede kongen forfærdet, at Bismarck måtte være fuld, når han kom med sådan snak.

Men allerede da bestemtes den preussiske politik af Bismarck og ikke af kongen, og for resten var Wilhelm I så præget af den militære opdragelse,

Den 20. januar 1920 blev kejserstatuen klædt i sæk og presenninger for at skåne de franske alpejægere, der samme dag holdt deres indtog i Haderslev, for synet af den gamle kejser, som havde ydmyget deres fædreland i 1871. Men den tildækkede statue, den faldne storhed, vandt deres bifald. »L'empereur!«, lød det ned gennem rækkerne, da de marcherede forbi.

han havde fået, at det ikke er faldet ham svært at forsones sig med en hurtig krigs store resultater for Preussen. Allerede i 1865 gav han udtryk for sin varme anerkendelse af Bismarcks fortjenester.

Dette forløb var karakteristisk for hele hans regeringstid. Oprigtig og loyal, som han var af karakter, protesterede han gang på gang mod Bismarcks hårdhændede og kyniske politik, men gav så efter og glædede sig senere over Preussens fremgang.

Kort efter kejserens død i 1888 opstod der planer om at rejse en statue af ham i Haderslev. Fra byens side og fra »en kreds af borgere« blev der skaffet penge til veje, og nu, i efteråret 1890, var det altså så vidt. Bismarck var trådt tilbage i foråret samme år, og med den unge kejser Wilhelm II på tronen slog kejserforherligelsen ud i lys lue. Sjældent har vel hofsmigeren haft så gode kår som under denne regent, simpelthen fordi ingen forherligelse kunne nå den selvovervurdering, som han selv lå under for. »I al evighed findes der kun én rigtig kejser i verden, og det er den tyske kejser. Kansleren har at adlyde,« skrev han efter Bismarcks fald.

På kejser Wilhelm II's fødselsdag, den 27. januar, blev statuen af hans bedstefar fjernet fra Søndertorv. Rækværket blev taget ned, og hele stenfundamentet med mosaikarbejdet blev fjernet. Det første forsøg på at hejse statuen over på vognen mislykkedes, idet tovet sprang. Der måtte en jernkæde til.

Man turde antage, at afsløringen af en kejserstatue i Haderslev kunne have hans interesse.

Det må foreløbig stå hen, om datoen, den 12. september, var tilfældigt valgt. I hvert fald var kejserparret i landsdelen i dagene forinden i anledning af nogle manøvrer nord for Flensborg og i Sundeved. Endnu den 10. september er de i Lyksborg, og den 11. er kejserinden på Als, besøger sin

Vognmand Johannes Høgh kørte statuen til Borgerforeningen.

broder på Gråsten, men tager så, som det synes overraskende hurtigt, tilbage til Flensborg og med toget til Berlin.

Samtidig kommer der meddelelse om, at en aftale om et møde mellem Wilhelm og kejser Franz Josef ved nogle manøvrer i Slesien 15.–20. sept. er ved at gå i orden, og også kejseren rejser sydpå.

Havde man ventet kejserbesøg i Haderslev? Måske spores skuffede forventninger i Dannevirkes referat af begivenheden på torvet.

Dannevirke skriver bl. a.:

Efter for vor by temmelig store forberedelser fandt afsløringen af en statue af kejser Wilhelm d. Første sted her i byen i går. Statuen holder en handske i den højre hånd, medens den venstre hviler på sværdhæftet. Kappen er kastet noget tilbage, og en hjælm med plumage bedækker hovedet. Figuren skal åbenbart forestille kejseren i slag som erobrer. Hensigten er åbenbart, at man her skal have erobren for øje, hver gang torvet passeres. Hvorledes den danske befolkning betragter denne statue turde vel følge af sig selv, og hvorledes de preussiske embedsmænd betragter den, derom kan der heller ikke være tvivl. Derimod er de gamle Slesvig-Holsteneres stilling mindre forståelig. Vi behøve ikke at minde om, hvad der er blevet af deres slesvig-holstenske fundamentalgrundsætninger og Augustenborgernes arveret, men de synes at have glemt begge dele.

*Nærbillede
af statuens hoved.*

For den danske befolkning er det temmelig ligegyldigt, om der rejses en statue mere eller mindre, det gør hverken fra eller til. Vor stilling og vort håb til fremtiden svækkes derved ikke i mindste måde.

De festligheder, der fandt sted i går synes at være blevet indskrænkede. Der var således tale om, at regimentsmusikken skulle komme hertil. Det skete ikke, efter sigende har man ikke villet bringe det pengeoffer, som var forbundet med at skaffe denne musik til veje. Endvidere havde man forbeholdt sig benyttelsen af 5 danselokaler, men en dags tid før afsløringen lod man ejerne af de tre lokaler vide, at der ikke blev brug for dem.

Og endelig anfører Dannevirke, at deltagelsen åbenbart var mindre end ventet. Der var opført en tribune med pladser til flere hundrede personer. Den tog sig noget tom ud, skønt der var placeret skolebørn på den.

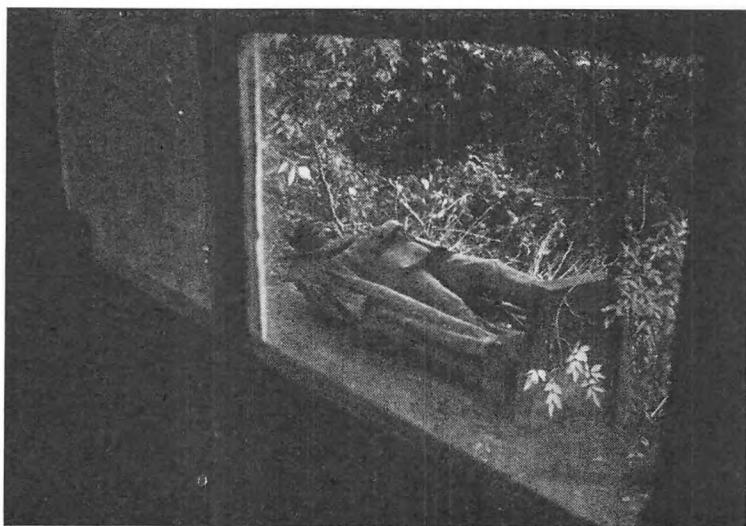
Forøvrigt indbragte beboerne på Søndertorv en klage til byen over, at statuen optog så meget af den knappe plads på torvet, men det fik de selvfølgelig ikke noget ud af.

Så stod statuen da der til 1920. Dannevirkes karakteristik af den, en statue af erobreren, ramte sikkert alle danskes mening, og det var klart, at den efter 1920 ikke kunne blive stående. Den fjernedes efter en enstemmig magistratsbeslutning, idet byen dog, under henvisning til sit tilskud til anskaffelsen, tog forbehold med hensyn til ejendomsretten til den. Det har næppe interesseret mange på dansk side, hvor den blev af, og den blev bragt til den tyske Borgerforening til opbevaring.

Ved en ombygning i maj 1945 kom statuen for dagens lys igen, og advokat Sophus Erichsen henvendte sig på Borgerforeningens vegne til museet med det forslag, at den indtil videre kunne opbevares der.

Denne opbevaring har museet påtaget sig. Statuen må siges at tilhøre byen, og der er ikke gjort noget for at indlemme den i museet. Det har også god tid. En statue af denne størrelse er uanvendelig som egentlig museums-genstand, og desuden må den foreløbig gerne demonstrere sin manglende aktualitet ved at ligge ned.

Hans Neumann

Fra 1920 til 1945 lå kejserstatuen i den tyske Borgerforenings lokaler, i hvert fald en del af tiden indemuret. Siden 1945 har gæster på Haderslev museum kunnet kigge ud gennem vinduerne i den gamle bullade til majestæten.

Den tyske partilov af 24. juli 1967 og dens virkninger i Sydslesvig

Assessor Paul Hertrampf, Flensborg, redegør for de tyske bestræbelser på at sikre demokratiet ved hjælp af en særlig partilov.

Det kan være svært selv for den, der interesserer sig meget for udviklingen i Sydslesvig, at danne sig et klart billede af de vilkår, hvorunder de dansksindede må virke. Hele samfundsrammen er givet gennem den tyske lovgivning, og selv om man følger mottoet: det gælder at leve en dansk hverdag i Sydslesvig, så er denne hverdag i så høj grad bestemt af de gældende tyske regler, at det kun er muligt at forstå det daglige arbejde og den organisatoriske opbygning, hvis man gør sig klart, hvilke grænser der er sat for bevægelsesfriheden.

For det politiske arbejde, der udføres inden for den politiske organisation »Sydslesvigsk Vælgerforening«, har den nye tyske partilov haft en gennemgribende betydning. Vedtægterne har måttet laves om, og det har igen haft følger for samarbejdet mellem de to organisationer Sydslesvigsk Vælgerforening og Sydslesvigsk Forening. Tidligere var det på de forskellige trin ofte de samme personer, der – bortset fra toppen – havde styrelsesposterne; hver forening har længe haft sin egen formand, men de var gensidigt næstformænd hos hinanden. Dette forhold er nu løst lidt, og man må nok regne med lidt større variation, når bestyrelsesposterne i de to foreninger skal besættes; der bliver flere skuldre til at bære opgaverne, siger fortalere for en klarere adskillelse i den organisatoriske opbygning.

En afgørende forudsætning for at denne udvikling er kommet i gang, er den nye tyske partilov. Dens forudsætninger går tilbage til 1949, da den gældende tyske grundlovs fædre blandt de 146 artikler optog en særlig bestemmelse om de politiske partier. Med denne bestemmelse (Art. 21) ville man bevidst understrege, at de politiske partier i den nye stat, der skulle opbygges på det tredje riges ruiner, ikke bare var nødvendige politiske

og sociale organisationer i samfundet, men at grundloven anerkendte partierne som »integrerende bestanddele i selve forfatningsopbygningen og i det forfatningsretsligt ordnede politiske liv« (jvf. Bundesverfassungsgericht Bd. 1, 225). § 21 har følgende ordlyd:

1. Partierne medvirker ved udformningen af folkets politiske vilje. De kan frit oprettes. Deres indre orden må svare til demokratiske principper. De må aflægge offentligt regnskab for deres indtægters oprindelse.
2. Partier, hvis målsætning eller hvis medlemmers adfærd går ud på at forstyrre eller nedbryde den frie demokratiske orden eller at bringe Forbundsrepublikkens eksistens i fare, er forfatningsstridige. Det påhviler Forbundsforfatningsdomstolen at afgøre sager, der vedrører forfatningsstridigheder.
3. De nærmere enkeltheder bestemmes ved forbundslove.

Dette indebar noget nyt i tysk forfatningshistorie. Hverken Weimarforfatningen eller tidligere tyske grundlove indeholdt bestemmelser vedrørende partierne. Man har derfor med rette sidenhen kaldt art. 21 de politiske partiers »magna carta«. De politiske partier i Vesttyskland har en stærkere forfatningsretslig position end andre foreninger eller organisationer. Deres retsstatus er ikke udtømt ved den i lovens Art. 9 garanterede koalitionsfrihed. Forbundsforfatningsdomstolen i Karlsruhe har udtalt, »at de politiske partier efter grundloven er at betragte som statsorganer, der ved at medvirke ved den politiske meningsdannelse udøver et forfatningsorgans opgaver«. Interessant er i denne forbindelse, at flertalsformen i art. 21 – partierne – ikke er af ren redaktionel art. Ved at omtale partierne i flertal vil man antyde flerpartiprincippet som et væsentligt moment i en fri og demokratisk statsopbygning. Heraf fremgår, ikke alene at etpartisystemet eller bloksystemet ville være forfatningsstridigt, men egentlig også at 2-parti-systemet i princippet skulle være uforeneligt med grundloven. Netop dette sidste argument har spillet og spiller fremdeles en stor rolle i diskussionen om en valgretsreform, hvis mål det er at forlade forholdstalsvalgssystemet og indføre flertalsvalgssystemet.

Et var imidlertid, at partierne blev omtalt i en særlig grundlovsartikel, noget andet var virkeliggørelsen af artiklens indhold. Den trak i langdrag. I grundloven nævnes partierne uden at begrebet yderligere defineres. Ej heller er de øvrige generelle begreber i stk. 1 og 2 blevet udtømmende klarlagt, idet de 3 omtalte udfyldende love har ladet vente på sig. Således har det været pålagt retsvidenskaben, men ganske særligt forbundsrepublikkens højeste domstol, forfatningsdomstolen, at prøve på at ud-

lægge de generelle begreber, som art. 21 indeholder. Alt imens blev der stadig oprettet nye partier, som vandt en vis indflydelse, gik tilbage, blev opløst eller forbudt, således KPD, det kommunistiske parti og det såkaldte sociale retsparti, SRP. Partiernes indre opbygning blev meget tilfældig, og den fulgte ikke altid grundlovens påbud om demokratiske principper; efterhånden lykkedes det partierne at få betydelige tilskud til deres arbejde fra det offentlige, uden at der var lovhjæmmel derfor ud over bevilningerne på de offentlige budgetter (op til flere millioner årlig). Man havde ikke travlt med at følge grundlovens påbud om »nærmere bestemmelser«; tværtimod blev flere forsøg på lovforslag torpederet af de partier, der dannede regering.

Først da forfatningsdomstolen på grundlag af et klagemål indgivet af forbundslandet Hessen ved dom af 19. juli 1966 fastslog, at den hidtidige finansering af partierne ved statsstøtte var forfatningsstridig, og således partikasserne med et slag truedes med en dundrende fallit, kom der fart over feltet. Allerede den 26. januar 1967 blev et udkast til en partilov forelagt forbundsdagen til 1. behandling og kun få måneder efter vedtaget af forbundsdagen og forkyndt den 24. juli 1967 som »Gesetz über die politischen Parteien (Parteiengesetz)«.

I 7 lovafsnit med 41 paragraffer indeholder denne lov de i grundlovens art. 21 nævnte nærmere bestemmelser om partiernes status, deres indre organisation, opstilling af kandidater ved valgene, erstatning af omkostninger ved valgkampe, offentligt indtægtsregnskab og forskellige andre forhold, der angår partierne.

I afsnittet om *partiernes status* gives en nøje definition af, hvad et parti er, og hvilken opgave partierne har. Et vesttysk parti er herefter »en forening af borgere, som varigt eller for længere tid på forbunds- eller landsplan vil øve indflydelse på den politiske meningsdannelse og deltage i folkets repræsentation i forbundsdagen eller »landdagene« (landenes egne parlamenter), når det efter et helhedsindtryk af dets reelle status, især med hensyn til omfang og stabilitet i dets organisation, efter dets medlemstal og det over for offentligheden giver en tilstrækkelig garanti for lødigheden i sin målsætning«. Det er interessant, at kommunale politiske foreninger, selv om de i øvrigt opfylder betingelserne, ikke har retsstatus som politiske partier, ligesom foreninger mister deres status som parti, når de over en tidsperiode på seks år hverken deltager i et forbundsdags- eller landdagsvalg. Endvidere er politiske foreninger ikke partier, når flertallet af deres medlemmer eller styrelsesmedlemmer er udlændinge, eller når foreningens sæde ligger uden for forbundsrepublikken.

At definitionen bringer et tidsmoment med i billedet – varigt eller for længere tid – betyder konkret, at politiske grupper, som kun slutter sig

sammen i anledning af enkelte valg – f. eks. vælgerforeninger, listeforbund – ikke har partistatus.

De politiske foreninger, som efter ovennævnte er partier, betegnes af loven som »forfatningsretslig nødvendige bestanddele af den frie demokratiske grundordning, som med deres frie varige medvirken ved den politiske meningsdannelse opfylder de dem af grundloven overdragne og garanterede opgaver«. Partierne opfylder denne opgave ved at »øve indflydelse på den offentlige meningsdannelse, ved at igangsætte og udvikle den politiske dannelse, ved at fremme borgernes aktive deltagelse i det politiske liv, ved at uddanne borgere til overtagelse af offentligt ansvar, ved at deltage i arbejdet ved valgene på forbunds-, lands- og kommunalbasis, ved at øve indflydelse på den politiske udvikling i parlament og regering, og ved at indføre den af dem udarbejdede målsætning i den statslige meningsdannelse og sørge for en varig levende forbindelse mellem befolkningen og statsorganerne« (§ 1 stk. 2).

Disse grundlæggende bestemmelser er citeret så fyldestgørende som muligt for at give læserne et indtryk af, at bestemmelserne har fået en detaljeret udformning.

Når det offentlige stiller midler under den ene eller den anden form til rådighed for partierne til gennemførelse af deres opgaver, er det forpligtet til at behandle partierne ligeligt. Dog kan støtten varieres efter partiernes betydning, særlig deres størrelse, som f. eks. lægges til grund ved tildeling af tider til udsendelser i radio og tv.

Om partiernes *indre organisation* siger loven, at hvert parti skal have et skriftligt program og skriftlige vedtægter, som ubetinget skal indeholde bestemmelser om partiets navn, medlemsoptagelse og udmeldelse, medlemsrettigheder og -pligter, disciplinære bestemmelser for medlemmer og delorganisationer, kompetenceregler for de eventuelle partiorganer, og detaljerede regler for medlems- hhv. delegeretmøder. Partiet skal meddele forbundsvalglederen vedtægter og program samt partistyrelsens sammensætning. Ved udformningen af disse ubetingede bestemmelser er partierne langt fra frit stillet. Bortset fra de allerede i grundlovens art. 21 nævnte almene »demokratiske krav« påbyder loven en lang række enkeltbestemmelser for organisationerne. Ret generelt hedder det, at partiet skal være opdelt i underorganisationer på en sådan måde, at de enkelte medlemmer har mulighed for en tilbørlig indflydelse ved meningsdannelsen i partiet. Underorganisationernes generalforsamlinger skal have bestemte i loven fastlagte betegnelser (f. eks. Landesparteitag) og skal holde møde mindst én gang hvert andet år. Styrelsesmedlemmerne og andre medlemmer med tillidshverv kan være selvskrevne medlemmer i delegeretforsamlingerne, men må i så fald kun udgøre højst $\frac{1}{5}$ del af de stemmeberetti-

gede; i øvrigt skal delegeretmøderne, der består af delegerede for de lokale foreninger, sammensættes på den måde, at de enkelte lokale foreninger først og fremmest repræsenteres på grundlag af deres medlemstal, men højst i forhold til 50 pct. efter stemmetal ved offentlige valg. Alle afstemninger skal være hemmelige, for eksempel til valget af styrelserne, der skal på valg mindst hvert andet år, alle valg til delegeretmøder, og ligeledes skal kandidatopstillingen til offentlige valg ske ved hemmelig afstemning (det gælder også udvælgelsen af kandidaterne).

Partiet har at påse, at også mindretal og underorganisationer kan komme til orde, når de ønsker det. Partiet og dets landsomfattende organisationer skal danne en voldgiftsret, hvis medlemmer må vælges for højst fire år ad gangen; de må ikke være medlemmer i en partistyrkelse eller modtage løn for ansættelse i partiets tjeneste. Det er voldgiftsrettens opgave at forlige eller afgøre stridigheder mellem partiet og dets organisationer eller medlemmer om vedtægternes udlægning og anvendelse, for eksempel i disciplinærsager. Intet medlem kan udelukkes af partiet, uden at voldgiftsretten har truffet beslutning herom. En afgørelse om eksklusion skal begrundes skriftligt og have som forudsætning, at medlemmet forsætlig har »forbrudt sig mod vedtægterne eller partiprincipper og dermed tilføjet partiet alvorlig skade«.

Udover de nævnte mere generelle organisationsbestemmelser findes en lang række andre, som det ville føre for vidt at komme ind på i denne ramme.

Da forfatningsdomstolen i sin dom af 19. juli 1966 udtalte, at det var forfatningsstridigt at yde offentlige tilskud til partiernes politiske arbejde, nævnte den også, at den ville anse en erstatning for omkostninger i forbindelse med valgkampe for værende i overensstemmelse med forfatningen, når der skabtes lovhjæmmel herfor. Dette fingerpeg har partierne benyttet til i partiloven at optage et afsnit om en refusion af valgkampsomkostninger. Herefter refunderer staten de »nødvendige omkostninger for en rimelig valgkamp« til alle partier, som har deltaget i et forbundsdaysvalg med egne kandidater, såfremt disse partier har opnået mindst 2,5 pct. af stemmerne eller 10 pct. af stemmerne i en enkelt valgkreds, det sidste dog under den forudsætning, at partiet ikke har opstillet landslister. Maksimaludgiften, som forbundet erstatter, udgør 2,50 DM pr. stemmeberettiget borger (for tiden ca. 100 mill. DM). Beløbet fordeles til partierne efter deres andel af de afgivne gyldige stemmer. Disse bestemmelser har forskellige små partier, som ikke opfyldte betingelserne for at få del i den offentlige støtte, ladet efterprøve ved forfatningsdomstolen, som – ved dom af 3. december 1968 – har givet dem medhold ved at erklære, at spærreklaulererne i deres nuværende form var forfatningsstridige, men at en spærre-

klausul på 0,5 pct. må anses for lovlig. Derfor kan foreløbig faktisk alle partier forlange en udbetaling. Denne sker efter andragende, når valgresultatet foreligger, men partierne kan i de fire år mellem valgene få udbetalt rater »på forventet valgresultat«. Partiloven fastslår i en rammebestemmelse, at landene kan træffe lignende ordninger til landdagsvalgene, og at spørreklausulerne ved disse valg ikke gælder for »nationale mindretals partier«. Landene anser bestemmelsen om landdagsvalgene for irrelevante, idet de bestrider forbundets ret til at blande sig i landenes egne anliggender, hvortil valglovene i landene henhører, og de har uden hensyn til partiloven i flere tilfælde vedtaget egne refusionslove. Således gælder i landet Slesvig-Holsten loven af 11. juli 1967 (Gesetz u. Verordnungsblatt Schleswig-Holstein 1967, side 207), der sætter det samlede tilskudsbeløb til 1,50 DM pr. valgberettiget borger, men i øvrigt i princippet følger de samme retningslinier, som gælder for forbundsdagsvalgene. I den slesvig-holstenske lov er det danske mindretals »politiske partier« (bemærk flertalsformen) ligeledes undtaget fra »spørreklausulen«. For kommunalvalgene er der ingen bestemmelser om offentlig støtte til partierne – altså intet tilskud at få.

I sit 5. afsnit opstiller partiloven nærmere bestemmelser om offentliggørelsen af *partiernes indtægtsregnskab*, som allerede art. 21 i grundloven generelt forlanger, et krav som ikke blev realiseret i den »lovløse tid« indtil partilovens vedtagelse. Fra 1. januar 1968 skal alle partier i forbundsrepublikken nu offentligt fremlægge et indtægtsregnskab for hvert kalenderår (finansår), som skal revideres af en statsautoriseret revisor, der ikke må være styrelsesmedlem eller have andet tillidshverv i partiet, og regnskabet skal indsendes til forbundsdagens præsident til offentliggørelse i »Bundesanzeiger«. Hvis partierne ikke følger lovens krav, udelukkes de fra al offentlig understøttelse.

I indtægtsregnskabet skal indgå alle indtægter, som partiet eller dets organisationer har haft, såsom medlemsbidrag, bidrag fra parlamentsgrupper, indtægter af formue, kreditter og gaver (!). Som indtægt gælder også ydelser af enhver art, som tredjepart (f. eks. nærstående organisationer, fagforeninger osv.) skaffer partiet, eller som på anden måde kommer partiet til gode. Hvad angår gaver, skal giverens navn og adresse bekendtgøres, når gaven overstiger 20.000 DM pr. kalenderår og giveren er en fysisk person, mens 200.000 DM er grænsen, når giveren er en juridisk person. Grænsen for anonyme gaver fra juridiske personer (200.000 DM) er i mellemtiden af forfatningsdomstolen ved dom af 3. december 1968 blevet erklæret for forfatningsstridig, og det må afventes, om forbundsdagen vil sætte en lavere grænse. Medlemsbidrag og gaver til partier må ifølge de tyske skattelove fradrages på skattebilletten.

Lovens 6. afsnit (om forfatningsstridige partier) har fået en uventet aktualitet ved diskussionen om, hvorvidt NPD skal søges forbudt eller ej. Inden for rammen af denne fremstilling vil en nærmere redegørelse imidlertid føre for vidt.

Som ovenstående redegørelse forhåbentlig har formået at tydeliggøre, er de tyske partier på den ene side blevet betroet en status, som i denne form næppe findes i andre lande – Danmark f. eks. har kun en enkelt bestemmelse i grundloven om forbud mod partier (jfr. § 78 i grundloven). Men på den anden side er de tyske partier tvunget ind i en ramme, som det for mange af dem vil være vanskeligt at overholde uden på mange måder at måtte bryde helt med deres hidtidige arbejdsprincipper. Man vil sikkert kunne kalde partiloven formalistisk, men man må også erkende, at der er blevet gjort et forsøg på at gøre partiernes stilling i samfundet og deres virke så klar, at befolkningen lettere end hidtil har mulighed for at se bag kulisserne. Muligvis er dette, i hvert fald for et ungt demokrati, en god vej til at få borgerne til at blive mere aktive i politik, end de hidtil har været.

Sydslesvigsk Vælgerforening, det danske mindretals parti, er som ovenfor anført undergivet de vilkår, som grundloven og partiloven byder de vesttyske partier. Dette giver SSV en særstilling i forhold til de andre danske organisationer i Sydslesvig, idet også SSV nu er anerkendt som et garanteret statsorgan med alle de fordele, dette medfører. På den anden side må også vi opfylde loven – hvis ikke vi vil risikere at sætte de fordele over styr, som vor status som parti medfører for mindretallet i sin helhed.

Paul Hertrampf

Rettelser:

Sønderjysk Månedsskrift, juli 1969, side 220, linie 6 fra neden: Læs Pomose i stedet for Panmose.

I septemberhæftet stod i Jens Bladts artikel: Kegnæs kirkes »Jernpenge«, side 283, linie 2 f. n. Rumolvisgård, læs Rumohrsgård.

Nationale og religiøse brydninger i Åbenrå før 1864

Et brev kan fortælle mere om afsenderen end om den, brevet handler om. Seminarielæktor H. V. Gregersen, Haderslev, kommenterer et brev, som Fr. Fischer har skrevet.

I de senere år er forståelsen af de nationale brydningsår blevet langt mere nuanceret, end det var tilfældet for en lille menneskealder siden. Man er nået til erkendelsen af, at det ikke uden videre lader sig gøre at belyse modsætningerne i det nationale opgør ud fra en farveskala, der kun kender til sort og hvidt, og ikke mindst studier af den tids breve gør det klart, at der også har eksisteret store modsætningsforhold inden for de enkelte partier. Der har ikke blot været tale om stærkt tidsbestemte opfattelser, men også om personlige og miljøbetingede divergenser. I Asger Nyholms bog om Tønder mellem de to slesvigske krige kommer disse forhold ligefrem til udtryk i selve titlen: »Nationale og religiøse brydninger i Tønder på sprogeskripterens tid«.

Noget tilsvarende værk kendes ikke fra de andre sønderjyske byer og egne, selv om der findes stof nok til et sådant emne, men efterstående brev fra Frederik Fischer i Åbenrå til »Dannevirke«s ikke alt for vellidte redaktør i Haderslev, Godske Nielsen, fortæller noget om de divergenser, der fandtes i det lille åbenråske købstadsamfund i årene før 1864. Det var modsætninger, som krig og al landsens ulykker snart skulle få til at forstumme, men som giver os nøglen til at forstå, hvorfor en så afholdt præst som Andreas Leth pludselig i 1863 forlod Åbenrå.

Lad os først læse brevet:

Frederik Fischer til Godske Nielsen 1863 19/3.

Høistærede Hr. Nielsen.

Uagtet der hersker adskillige Differentser i Deres og mine politiske Anskuelser, saa veed jeg dog, at vi stemme fuldkommen overeens i tvende Puncter, Hovedpuncter, som mig synes, nemlig Kjærlighed til den danske Nationalitet og Aversion imod den anmassende og overgribende Grundtvigianisme. Paa denne vor Overeensstemmelse grunder sig den Interesse, jeg nærer for Deres ærede Blad, der er, om ikke min eneste, saa dog min

Hovedavis, og denne min Interesse for »Dannevirke« bevæger mig idag til at foruleilige Dem med dette Brev.

De har af og til i Deres Avis Korrespondentsartikler herfra Byen, der udmærke sig ved deres skarpt fremtrædende, i dristige Paastande og Beretninger nedlagde Tendents, men ingenlunde ved en sandfærdig og rolig Fremstilling af Forhold og Tildragelser. Jeg skulde ikke have slaaet an paa denne Streng, dersom jeg ikke i Deres og min foran omtalte Overeensstemmelse i tvende Grundprinciper med Føje troer at finde Grund til at antage, at De ikke veed – og ikke kan vide –, at hine Korrespondentsartikler for os Nærmerestaaende fremstille sig mere som skrevne for at udbrede det grundtvigianske Hierarkie ved at lægge dets Ikketilhængere for Had end for at tjene Liberalitetens Sag eller Danskheden.

Det er et højst bedrøveligt Tidens Tegn, at saa mange og saa høitbegaavede Geistlige arbeide paa atter at indføre et nyt Kirkeregimente, der vil lænkebinde den frie Aand mere end alle politiske Tryk formaae at gjøre, men det er endnu mere at beklage, at deres Virksomhed i Obscurantismens Tjeneste finder Medhold ikke blot iblandt Udannede og Svage, men ogsaa iblandt Intelligente, hos Mænd, der besidde baade Kundskaber og Dannelselse, Charakter og Embedsstillinger.

Vor i saa mange Henseender ellers saa elskværdige og tidligere almindelig afholdte Pastor A. Leth er en yderst virksom og meget begavet Apostel i det, endnu protestantiske Jesuiteris Tjeneste, og det er desværre lykkedes hans store Talegaver altfor godt at forskaffe sin Sectes Anskuelse Indgang, ogsaa paa Steder, hvor man ikke skulde tro, at det vandle kirkelige Sværmeri vilde været istand til at slaae Fornuft og Indsigt ihjel. Dog, hvo veed, om dette altid er skeet? Om ikke andre Motiver gjøre sig gjældende? Thi har man stillet sig i den hellige Sags Tjeneste, saa maa den hellige Sag naturligviis tjene sine Tilhængere igjen. Det har den da ogsaa til alle Tider gjort, og det er jo billigt, at den ene Haand vasker den anden. Kun denne Betragtning gjør det forstaaeligt for mig, at Mænd som Justitsraad Lunn, Apotheker Stisgaard, Postmester Hasselriis, Ingenieurlieutenant Nielsen o. fl. slutte sig til Præstevælden i sine krasseste Former. Jeg kan umuligt tro, at det kun er den rene indre Overbeviisning, der virker hos de nævnte Herrer, Gud veed, om hos Past. Leth selv.

I Begyndelsen førte Grundtvigianismen Danskheden i Skjoldmærket, men siden den gamle Mester selv kastede det overbord, seer man alle hans Svende og Drengene gjøre det samme med største Ugeneerthed, saa de slutte sig til Tydskheden og begunstige dens aabenbare Tilhængere, naar de kun lade sig enrollere i »den lille Flok«. Jeg vil tillade mig herom at anføre blot eet Exempel, men et meget talende.

For nogle Aar tilbage indviedes af Pastor Leth et for de i Krigen faldne paa vor Kirkegaard opreist Monument ved en Tale, hvori han udraabte

et tredobbelt Vee over dem, der foragtede, forhaanede og forfulgte vores Alles Moder, Danskheden. Nu derimod tæller han iblandt sine fortroligste Venner Damerne M. Bruhn og Hundewadt, der ikke alene i Oprørstiden hørte iblandt de meest iltre Tydskindede, hvis Navne prange paa Victoria-Adressen, men som endnu skye Alt, hvad Dansk er, og skjøndt de begge tillige med deres Mænd ere fødte, opdragne og opvoxede her i Byen, ideligen taler kun Tydsk til deres Børn, og disse tvende Damer bleve til største Harme for alle Dansksindede af Leth og Lunn trukne frem og ansatte til at uddele paa Prindsesse Alexandras Formælingsdag til Trængende de Fødevarer, der vare blevne anskaffede til dette Øjemed for Penge af Byens Sparekasse.

Saaledes skal Befolkningen vænnes til at erkjende, at Svig imod Fædrelandet, Foragt af Modersmaalet og haardnakket Fastholden af Meninger og Anskuelser, der allerede eengang have været Basis for Agitationer, som førte til Oprør, Borgerkrig og al dermed forbunden Blodsudgydelse og anden Ulykke, ikke i mindste Maade komme i Betragtning, naar kun Vedkommende er flittig i at besøge Bedetimerne og ivrig i alle de Øvelser i Tale og Væsen, som det nymodens »glade Christendom« forlanger. Befolkningen skal tillige vænnes til at tro, at alt Godt kun kommer og kun kan forventes af »de Hellige«, selv om disse noksaa meget længes efter at see Preusserne komme igjen.

At anføre Exempler paa, hvorledes vakkre Personers Sind er bleven bedaaret, foruroligt og forvirret af den følsomme præstelige Nonsens eller at citere Exempler paa, med hvilken Dristighed Past. Leth opponerer imod bestaaende Love og Forordninger, der ikke passe til hans egenraadige Kirkevælde, vil jeg opsætte til en anden Gang. Min Hensigt ved denne Skrivelse, som jeg ikke ønsker offentliggjort eller meddeelt Andre – idetmindste ikke i sin nuværende Form –, er ikkun aabent at udtale for Dem, hvorledes Sagforholdet her i Byen er, idet jeg henstiller til Dem selv, om og hvorvidt De vil benytte mine Udtalelser. Formodentlig vil et Asyl-anliggende, som det clerikale Parti med Tilsidesættelse af alle Hensyn kjæmper for at gjøre sig til udelukkende Herre over, i den næste Tid blive Foranledning til Fremstillinger, der muligviis kunne overgaae den Forvanskning, hvorved Kancellir[aad] Grauers Skaal: »For det danske Monarki fra Elben til Skagen, fra Øresund til Vesterhav« blev forandret til »Danmark fra Elben til Skagen«.

Jeg har troet, at De ikke ugjerne saae at blive lidt orienteret i vore stedlige Forhold, og haaber derfor, at De gunstigst vil tilgive, naar jeg med mit lange Skriverseri har røvet for meget af Deres Tid.

Deres ærbødige

Fr. Fischer.

Aabenraa, 1863, Marts 19.
RA. Godske Nielsens arkiv.

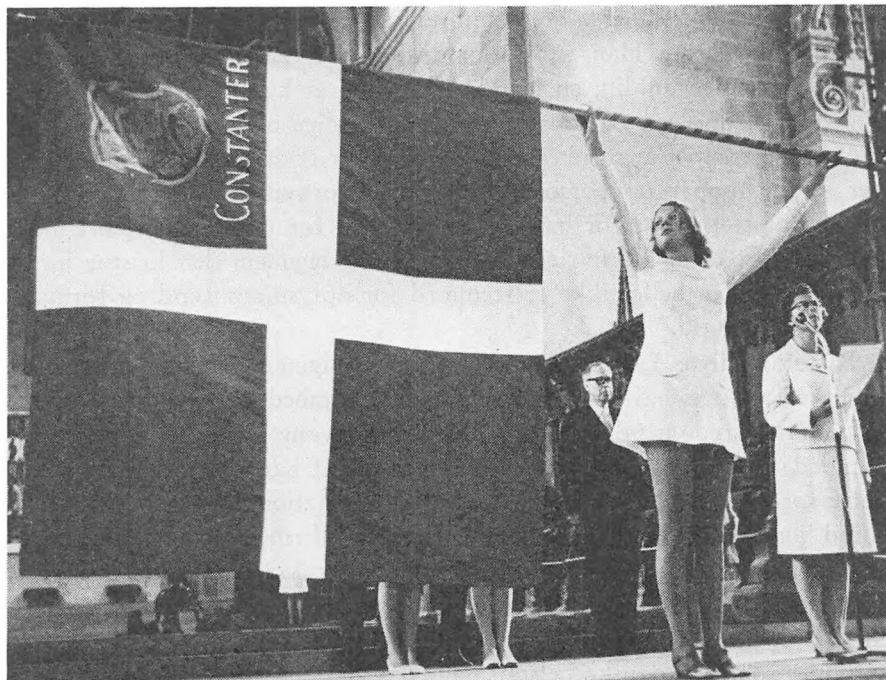
Ingen kan efter læsningen af dette brev være i tvivl om Frederik Fischers åndelige baggrund. Han var rationalist af det reneste vand, en sønderjysk Benjamin Franklin, en mand, der mente at kunne klare for sig selv både over for Gud og mennesker. Hans religion var oplysningstidens urokkelige tro på, at mennesket af naturen er godt og derfor ikke behøver nogen Frelser og Forsoner, og enhver forkyndelse, der stred imod denne opfattelse, var for ham obskurantisme, for ikke at sige sort magi, en opfattelse, som for øvrigt kan spores ned igennem den kristne kirkes historie, og som heller ikke er fremmed for oplysningsmænd og fornufts-tilbedere i vor tid.

Pastor Andreas Leth i Åbenrå var grundtvigianer, og han måtte høre ilde derfor også af sine nationalliberale embedskolleger i provstiet. Grundtvig havde nemlig talt imod den sprogtvang, der blev udøvet i det blandede sprogbelte i Sydslesvig, og en følge af hans indsigelse imod den førte sprogpolitik blev udsendelsen af konfirmationspatentet i 1861, der tillod børn i de blandede distrikter at blive konfirmeret på tysk. Det røre, som den såkaldte »Kloster-politik« med dens krav om sindelagsfrihed vakte omtrent samtidig, mildnede naturligvis ikke de ledende nationale kredses opfattelse af grundtvigianismen. Heri kunde to så vidt forskellige personer som den danske helstatsmand Frederik Fischer og den national-liberale, ejder-danske Godske Nielsen godt stemme overens.

Alt dette var politik, og den slags forstod Fischer sig på, men det samme kan ikke med rimelighed siges om hans syn på sin samtids åbenråske kirkeliv. Han havde ingen forståelse for, at Åbenrås nye danske præst tværs over gamle nationale skel kunne bygge videre på de vakte kredse, »de hellige«, som i årene før 1848 havde samlet sig under provst Rehoffs forkyndelse. Rehhoff har vel været den sidste tysktalende præst, der formåede at fylde Åbenrås kirke, og han måtte derfor alene af den grund af Fischer betragtes som en yderst farlig modstander.

Selv om nok så meget vand var løbet i havet siden de sørgelige begivenheder i årene 1848 til 1850, viser det her bragte brev, at Frederik Fischer ikke har evnet at kaste tilgivelsens dække over fortidens bitre minder. Den slags og vel meget andet, som nu forlængst er gemt og glemt, har fået Andreas Leth, der af alle skildres som et sjældent ædelt menneske, til at ønske sig bort fra den slesvigske heksekedel, fra dette søndringens land, som han som den udefra kommende vel ikke helt har kunnet leve sig sammen med.

H. V. Gregersen.

Fra overrækkelsehøjtideligheden i Lund domkirke, hvor bisp Anders Sunesøn, hvis navn ifølge overleveringen er knyttet til det første Dannebrog, ligger begravet. En middelalderlig optegnelse om det himmelfaldne Dannebrog findes ikke, men det ærkebiskoppelige korsfarerbanner har sandsynligvis været det første Dannebrog; i sejrens øjeblik har det simpelthen været hensigtsmæssigt at identificere det kristne symbol med et nationalt samlingsmærke.

Fru Esther Lange læser gavebrevet op, mens Birgit Lippert, Vanderup, bærer den kvadratiske fane med de slesvigske løver i blå på gult skjold og ordet CONSTANTER, Med Udholdenhed, broderet på fanedugen.

Sydslesvigsk Dannebrog skænket til domkirken i Lund

Dannebrog er det ældste kendte nationalflag, og det blev forbillede for de andre nordiske korsbannere, det norske, svenske, finske, ålandske, islandske, færøske, frisiske og skånske flag. Den 15. juni, på 750-årsdagen for slaget ved Lyndanisse i Estland, besøgte 80 sydslesvigere Lund, hvor Den slesvigske Kvindeforening og De sydslesvigske Husmoderforeninger, repræsenteret ved deres formænd fru Esther Lange, Tarup, og fru Karen Svendsen, Vesterland, skænkede domkirken i Lund en kopi af en slesvigsk fane, der blev erobret af svenskerne i slaget ved Lund 1676. Mens originalen, der opbevares på Armémuseet i Stockholm, betragtes som et sejrstrofæ, må den 300 år yngre kopi ses som et symbol på nordisk venskab og samhørighed, sagde docent Anders Sundquist fra foreningen Norden, der stod bag dette sydslesvigsk-skånske kontaktmøde.

Historien om et skibsbillede

Lederen af Åbenrå museum, personregisterfører Holger Jacobsen, har for nylig efter 40 års ventetid fået et hundredårigt skibsmaleri hjem til museet. Billedets historie hører sammen med en lille, rød dagbogs, og denne, der er ført af en smededatter fra Barsmark, Christine Iversen, gift med kaptajn Lorenz Cornett, giver Holger Jacobsen et uddrag af. Det er formet som et brev til den unge kaptajnkones svigerinde Anna Cornett, senere gift med rigsdagsmand J. P. Junggreen.

Skibsbilleder er blevet et samlereobjekt og resultatet er naturligvis, at priserne skrues op til svimlende højder til skade for de museer, der har specialiseret sig med søfart for øje. Til gengæld kan man jo kun glæde sig over, at de ved at være blevet så eftertragtede bevares for eftertiden. Aabenraa museum har dog i de senere år kunnet komplettere sin store samling af pragtfulde skibsbilleder dels ved gaver og dels ved arv fra folk, der ønskede, at deres maritime forfædre skulle mindes ved en ophængning af billedet på et museum, hvor enhver kunne få glæde af at se og studere de gamle Løjtinger og Aabenraaeres dekorative skibe og i tankerne følge dem på deres ofte farefulde rejser.

Her skal fortælles om den sidste nyerhvervelses mærkelige historie: For fyrretyve år siden rejste jeg til Californien. Det var i de år, da Amerika var det eneste land, hvor man kunne rejse og samtidig tjene til livets ophold. I Salinas syd for San Francisco, hvor der boede mange danske, kom jeg i hjemmet hos min mors fætter, der var en født Cornett, fra Aabenraa.

På væggen i dette hjem hang et skibsbillede af »Catharina Marie« af Aabenraa, som min værts fader havde ført. Da man gav sig til at tale om billedet, kom Ingolf Cornett, sådan hed ejeren af billedet, frem med en lille rød bog. Det var en dagbog, som hans moder havde skrevet om bord på skonnerten, da hun som ung sejlede med sin ægtefælle mellem Natal og Mauritius. Ingolf Cornett var født i Californien, hans hustru var spansk, og da hans mor var død fra en børneflok, da de var små, kunne hverken han eller hans søskende læse dansk. Da jeg mødte megen gæstfrihed i dette hjem, var det mig naturligvis en stor glæde at afskrive og over-

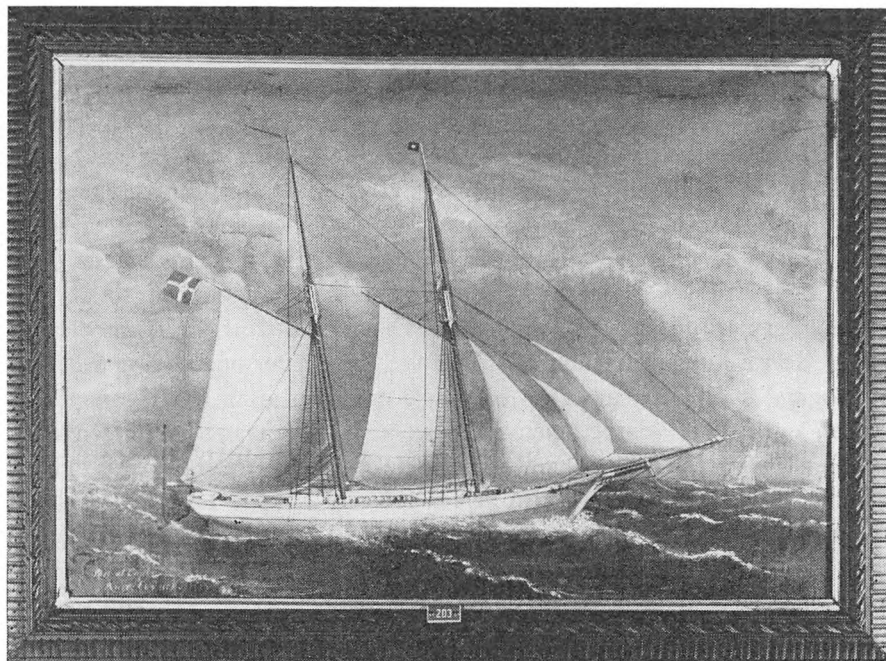
sætte dagbogen til børnene, der til gengæld forærede mig originalen. I den korrespondance, der fortsatte med familien Cornett, efter at jeg efter et par års forløb var vendt hjem, nævnede jeg en gang imellem muligheden af at lade fremstille en kopi af skibsbilledet, og da mit arbejde senere som leder af Aabenraa museum fik interessen til at vokse, og ægteparret i Californien var barnløst, foreslog jeg, at de skulle lade billedet komme til Aabenraa igen. Ved Ingolf Cornetts død for et par år siden lovede så hans spanske enke at sende billedet, men da hun nu var en gammel dame, faldt det hende besværligt at få det pakket. Endelig i sommer skulle nogle Salinasboere, Løjtinger, der havde boet derovre i mange år, på besøg i deres fødeby, og nu kom der brev med det glædelige budskab, at billedet var taget ud af rammen, rullet sammen og på vej til Aabenraa, hvor det nu har fået en hædersplads på museet.

Billedet, der viser skonnerten »Cathrine Marie« for fulde sejl med Dannebrog i agterstavnen, passer til den betegnelse, som kaptajnens frue giver den i sin dagbog: »Den lille stolte skude«, var – således fremgik det af en indskrift på billedets bagside – malet af Aabenraa-maleren Rasmus Clausen til en nordslesvigsk udstilling i Haderslev i 1872, en udstilling, som dagbladet Dannevirke den gang ofrede megen spalteplass på. Rasmus Clausen levede fra 1840–1897 og var kendt viden om i Aabenraa amt for sine dygtige kopier og malerarbejder. Det er tydeligt, at billedet er en kopi efter et skibsbillede malet af skibsmaleren L. Petersen. Da Lorenz Cornett ifølge dagbogen solgte skibet og rejste til Californien med sin hustru, hvortil hele hendes familie var emigreret af politiske grunde omkring 1872, vil det sige, at han har købt billedet som en erindring, og det har hængt i Californien i lige ved hundrede år for nu at vende tilbage til hjembyen.

Skibet blev bygget i 1862 på Paulsens værft i Aabenraa til broderen Andreas Cornett, der var forlovet med Marie Fischer, datter af Fester Fischer og hustru Catharine, født Garben. Det er derfor nærliggende at tro, at skibet har fået navnet efter svigermøderen og den forlovede. Svi-gerforældrene, som var velhavende folk (Fischers legat), har sikkert finansieret skibsbyggeriet. Andreas, der var en kæk ung sømand, døde imidlertid af feberen nede ved Mauritius i 1869. Derefter overtog broderen Lorenz Cornett skibet, og hans unge forlovede, smededatteren Christine Iversen fra smedien i Barsmark, drog ned til Mauritius, hvor hun blev gift med ham og sejlede med ham, og vi vil her med hendes egne ord fra dagbogen, der til tider er ført i brevform, lade hende fortælle om livet som hustru til søs.

Holger Jacobsen

Den lille stolte skude »Cathrine Marie« af Åbenrå; i hjørnet nederst til venstre står »Ført af Capt. Andr. Cornett«. Billedet er malet af Rasmus Clausen 1872.

*Om bord i fregatten »Freja« på hjemrejsen til København
sønden for Madagascar, den 12. december 1876.*

Kæreste Anna!

Mon jeg skulle glemme, at det i dag er din fødselsdag, at det vistnok på denne tid af dagen er fuldt i dine hyggelige stuer med gratulanter og gode venner, medens kaffen og chokoladen damper på bordet omgivet af lækre kager. Kjære Anna, det drømmesyn er nær ved at bringe mine tænder til at løbe i vand og længslen til at fylde både sind og tanker. Men lige så lidt har jeg glemt fra den tidlige morgenstund at sende dig gode ønsker til og bede Gud give dig lykke og tilfredshed i det kommende år. Jeg ved i al fald, at Vor Herre har givet dig den faste overbevisning i øje, at alt, hvad som gives til os, både som nævnes godt, og det som nævnes ondt, bliver givet af en alvis og algod fader, og kan vi først rigtig få den tro fat, så svinder de mørke anelser og den frygt, der stunddom vil knuge det stakkels kortsynede menneskebarn.

Hvorfor kom al den alvor nu just over mig, medens jeg greb pennen og ville ønske dig gammen og glæde? Jo, kære Anna, jeg skal forklare dig hvorfor. Fordi jeg selv i denne tid har måttet kæmpe for at favne den tro

ind i mit hjerte, fordi denne tid har været og er en prøvelsens tid for mig, der dog vist alt hører til det bedste.

Jeg må gå lidt tilbage i tiden og genkalde nogle af disse prøvelses dage for dig. Efter et 6 ugers ophold i Mauritius gik vi endelig en dag, jeg har glemt datoen, ud herfra i håbet om efter en 12 dages rejse at nå Natal. Gud ville det anderledes. Vi kom en dagsrejse ud, så sprang skibet læk, og vi måtte vende om og takke Gud, vi var bleven frelste. Jeg vil ikke videre opholde mig over den angst, jeg led, før den kære Lorenz kom ned, og selv tung i sindet bad mig gøre mig og drengen klar til at gå i båden. Det kan du vel bedst tænke dig. Den eneste trøst jeg skimtede var, at vi alle tre kunne dø sammen, for frelse for 13 personer i 2 små både i høj søgang kendte jeg umulig. Jeg vidste desuden, at vi havde tungt maskineri og ris til ladning, men efter at vi havde kastet ladningen over bord og pumpet, nåede vi ind efter nogle dages uhyggelig sejlads. Hvad der nu i havnen fulgte for en tung tid for min elskede Lorenz, hvorledes dagen indeholdt plager og skuffelser for ham, og aftenen bekymringer og selvbebrejdelser, det ved ingen bedre end jeg, der delte dagene og sorgerne med ham. Dog i denne tid så vi også mange beviser på venskab og den agtelse han herude har erhvervet sig, men resultatet blev derfor lige sørgeligt. Vi lå i 6 uger på vist det værste sted i Mauritius havn i tørdokken, hvor det stillestående vand, den stillestående luft og den brændende sol bidrog til at gøre opholdet så usundt og ubehageligt som muligt, og man spåede os feber og alle mulige sygdomme, om vi forblev der, tilmed da hele skibet og især vor lille kahyt var fyldt med en skrækkelig dunst fra den rådende ladning. Vi modtog derfor med taknemmelighed et tilbud, en svensk kaptajn Gedde og hans hustru gjorde os, at bo hos dem, indtil lasten var taget ud. Men efter 8 dages tid drog vi dog tilbage, for ikke at ligge de venlige mennesker alt for meget til besvær, især da Andreas var noget urolig for tænder, og de selv havde tre børn, der også tit skrantede af feberen. Jeg lå aldrig syg inde i dokken, men jeg følte mine kræfter svinde daglig og sad så mangan gang og faldt i søvn med mit arbejde i hånden. Men jeg tilskrev den trykkende hede skylden. Imidlertid kom efterhånden alle vi kendte her på kysten hertil, og den gamle orlogsfregat »Freja« var også ankommet, vi gjorde naturligvis bekendtskab med kaptajnen, hvis navn er H. P. Hansen, og min mand og jeg samt vistnok alle fandt ham at være en rigtig hædersmand, ligefrem, djærv og inderlig god. Lorenz talte flere gange med mig, om hvor dejligt det kunne være at sælge skibet lidt fordelagtigt her og gå hjem som passager i »Freja« lige til København. Jeg syntes naturligvis det samme. Men i de sidste dage begyndte han at tale om, hvad jeg syntes om at gå ene med »Freja« hjem. Jeg svarede ham: »Det kunne der aldrig være nogen tale om.« Jeg ville naturligvis ikke forlade ham, især ikke under disse trykkende forhold i

al den ulykkens tid for ham. Men den sidste aften lagde han mig atter på sinde vel at betænke mig alt, som talte for det. Andreas skulle nu lære at gå og led desuden svært for tænder. Jeg havde måttet vænne ham fra brystet, fordi allerede en anden lille tilværelse havde taget sin begyndelse. For de to små væseners skyld bad han mig ikke afslå et tilbud, som vi aldrig ville finde magen til. Han mindede mig om, hvor søsyg jeg ville blive, og hvorledes vi om tre, fire måneder dog skulle skilles og blive tilbage på en eller anden fremmed plads og for stor bekostning ikke få halvt den pleje eller komfort som hjemme. Og forårsluften ville desuden rejse den noget nedbrudte sundhed, og han fik selv ved min hjemrejse mere ro i sindet og mere frie hænder til at sejle hvor som helst eller til at sælge hvor som helst. For en enlig mand finder altid en plads i et skib hjemefter. Han forklarede mig, hvor umuligt det ville være at gå hjem i Cathrine Marie med de små, og skønt inderlig bedrøvet måtte jeg tilstå ham ret i alt. Jeg takkede ham af hele mit hjerte for den uegennyttige kærlighed, fordi jeg ved, hvor nødig han ville af med os, og han vil savne hårdt sin dreng og drengens mor. Jeg indvilligede i at gå, og da vi begge havde grædt en stund i hinandens arme, medens Andreas sorgløst legede og støjede, så syntes hans hele optræden at bevidne, at hans hjerte var blevet fri for en tung sorg, og han kærtegnede mig hvert ubevogtet øjeblik og spurgte mig, om jeg ikke syntes, det var det allerfornuftigste og bedste. Jeg kunne ikke straks gøre ham den glæde at indrømme det, men sagde, at jeg så godt, hvor kærligt det var fra hans side, men stedse tænkte jeg, at det var meget ukærligt fra min side at modtage sådan et offer. Han blev hos os hele natten over. Jeg følte mig så træt og forkommen af den pludselige pakning og flytning. Bojsen så lidt til Andreas, medens jeg sov et øjeblik. Næste dags morgen var der prægtigt vejr og lidt god vind for ham. Han tog afsked med mig, og Gud ved den var tung for os begge, men Gud ske tak, at den var det. Jeg stod på dækket med min dreng og så den kære skikkelse mere og mere fjerne sig. Jeg havde holdt mig det bedste, jeg kunne for hans skyld. Jeg troede med ham, at Gud ville lade os ses inden året er omme. Oh, at det måtte ske. Skibet lå på reden. Jeg så Cathrine Marie under fulde sejl stå ud, og dannebrog veje stolt fra toppen. Jeg så dem hilse 6 gange med flaget, som vi besvarede herfra. Gud ved, om det ikke bliver sidste gang, jeg ser den lille stolte skude, som har været vidne til mange af mine lykkelige timer og så mange af mine prøvelsestimer, i hvilke jeg dog fastere og fastere overtydedes om min Lorenzes kærlighed, når vi skilt fra hele verden delte sorg og bekymring, og i søen havde vi just ikke meget andet foruden vor gensidige kærlighed, og jeg havde altid en følelse af, at vi aldrig under andre, måske bedre forhold ville have den fred med os selv og verden, som netop denne svundne tidsperiode. Alt dette følte jeg hin morgen gå mig dybt gennem sjælen. Jeg stod og spejdede gen-

nem kikkerten og så ham gå på halvdækket og se efter »Freja«, indtil hans skib og han forsvandt, så bad jeg et inderligt Gud bevare ham og kyssede vort barn og gik ned. Jeg følte mig mat og træt og ville lægge mig, og med det samme havde jeg feberen. Jeg lå til næste dag, fantaserede og var meget syg til stor bekymring for den brave kaptajn, som rådførte sig med Bojsens, som tog drengen med hjem til dem, og næste morgen blev lægen hentet. Han så, at jeg havde feber, som jeg vist i længere tid havde samlet på under opholdet i tørdokken, men som ved den pludselige skilsmisse havde fået sit frembrud. Den kære kaptajn var utrættelig i at drage frem og tilbage, hente medicin og alt muligt til mig og undte sig hverken dag eller nattero. Hvor måtte jeg ikke takke forsynet, at jeg var kommen under en sådan mands varetægt, og at Lorenz var sejlet et par timer før, da han dog ikke kunne standse skibet, og med tungt hjerte ville han have forladt mig febersyg i et fremmed skib og i fremmed havn, hvor hans elskede broder blev revet bort i sin bedste alder af samme sygdom. Hvor vanskeligt det end var, så takkede jeg dog Gud for, som det var og for de kærlige mennesker, som omgav mig i disse trængslens dage. Det skulle endda komme værre for mig, kære Anna. Lørdag morgen blev jeg syg, og søndag nat under voldsomme smerter for mig sluktes det lille væsens tilværelse, for hvis skyld jeg havde indvilliget i adskillelsen. Efter flere dages slemme lidelser erklærede lægen, at da alt ikke var, som det burde være, måtte jeg underkaste mig en operation, inden jeg gik til søs. Med tungt hjerte og bitre tårer indvilligede jeg deri som en pligt. Det blev med Guds hjælp overstået, men det gav ikke bedre resultat, end at doktoren onsdag aften (torsdag morgen var rejsen bestemt) kaldte kaptajnen på dækket, lagde ham på, hvad ansvar og besvær han pådrog sig ved at tage mig med i denne tilstand. Den gamle brave mand græd, og blev ganske fortvivlet ved tanken, at skulle sende mig i land syg og bad doktoren sige mig det selv. Doktoren kom ned, begyndte på en lang tale om sygdommen og dens beskaffenhed og tilføjede, at det var hans pligt at sige mig, til hvad det kunne udarte, skønt han håbede og troede med mig, at alt skulle gå vel. Jeg skal senere mundtlig fortælle dig de nærmere omstændigheder, men jeg så den gamle kaptajn tørre sine øjne og løbe ud af kahytten, da talen kom på alt dette. Jeg så i ånden Lorenzes skuffelse og sorg. Han, som nu troede mig sund og tilfreds på hjemrejsen, om han fik brev, at jeg var bragt syg ind på Mauritius, skønt doktoren som doktor rådede mig dertil, skønt en lods og hans unge hustru tilbød mig at tage mig i deres yndige hjem og pleje mig efter bedste evne, jeg kunne ikke gøre det, skønt Gud ved, hvilken frygtelig stilling det var. Kan du ikke indse det, Anna; hvad besvær, møje og uro læssede jeg ikke på den gamle kaptajn ved at blive om bord med et lille otte måneders barn, hvis pleje aldeles ville blive hans arbejde, da lægen strengt bød mig at holde sengen i 15 dage fra den dag,

vi forlod havnen. Men jeg vidste, at han ville have gjort alting for mig, om jeg bare kunne blive. Jeg svarede doktoren, jeg takkede ham for hans oprigtighed, men jeg følte mig bedre allerede, og om han ville give mig instruktioner med i påkommende tilfælde og medicin, så ville jeg i Guds navn gå til søs og stole på, Vorherre ville ikke gøre mig det tungere, end at det kunne gennemgås. Doktoren gav mig det forlangte og dertil den forsikring, at han troede nok, at jeg ville komme mig, og når de 15 dage var gået, uden at noget tilbagefald indtraf, var jeg denne gang uden for al fare. Vi gik altså til søs, og Gud være lovet, kære Anna, jeg følte mig da ret så stærk, at jeg kunne hjælpe mig selv ved de noget generende ting og havde for resten i kaptajn Hansen den omhyggeligste oppasser og den tålmodigste barnepige. Bare du kunne se nogle af de tragikomiske scener her opføres i »Frejas« kahyt, ville du mere dig lidt, f. eks. nu. Jeg ligger i dag for 8. dag i sofaen i sengetøjet og skriver, medens skibet ruller temmeligt, og rundt om mig står alle de forskellige småting, jeg i dagens løb vil komme til at bruge. Bundet fra min kammerdør over til bordbenet hænger en miniatuurehængemåtte, og i den slumrer kronprins Ingolf Cornett, medens fregatkaptajn H. P. Hansen sidder på en buk i et af sidekamrene og vasker prinsens mindre propre linnedsgenstand med den største tålmodighed og det venligste ansigt, nogen gammel sømand kan sætte op under slige omstændigheder. Om lidt ser jeg ham gå med en armfuld tøj og hænge det til tørre på batteriet. Den brave gamle herre, sit eget tøj vasker han aldrig, men mit og barnets vil han ingen andre have til, os vil han selv passe. Ingen får lov til at række mig mad eller pleje Andreas, andre end han selv. Gud fader lønne ham det alt, han gør i denne tid for os to hjælpeløse skabninger, for han trættes aldrig, hverken dag eller nat. I dag er det den 14. december, den 22. er min sengetid udløben, og efter alt håber jeg at fejre julen på benene og være i stand til selv at overtage noget af al besværet.

Nu har du hørt min fortælling og kan vel forstå, at jeg somme tider er lidt forstemt, men dog er jeg fast overbevist om, at hvad der sendes os for kors,

Det kommer fra Guds hjerte og drager os derhen,
da bliver korsets smerte til idel fryd igen.

Hvor mange aldrig kendte den rette ro i Gud,
om Gud ham ej lod hente ved korsets visse bud.

*Dr. phil. Vilh. la Cour. Foto juni 1969
på Danevirke.*

Danevirke- dateringen

Afsluttende bemærkninger

Diskussionen her i månedsskriftet mellem red. Bjørn Svensson og mig (se s. 118ff., 245ff. og 275ff.) om Danevirkes datering har fået karakter af en tærskens langhalm, der ingen kerne har givet og ingen vil kunne give. Det turde derfor være på tide at afslutte den, medens læserne endnu tør håbes at holde sig vågne. To indlæg fra hver side må være nok.

Red. Bjørn Svensson giver mig uforbeholden ret i min opfattelse af Danevirkes hovedvold som kong Gudfreds værk fra 808. Om det drejer ordskiftet sig altså ikke. Han anerkender desuden, at min anvendelse af kulstofanalyse af det under volden ude i Reideå-mosen liggende tømmer betegner et væsentligt fremskridt i Danevirke-forskningen, han ønsker kun analysen anvendt i betydeligt større omfang, end det for tiden er muligt. Det har jeg givet min fulde tilslutning, skønt jeg føler mig overbevist om, at det vil føre til samme resultat som det af mig opnåede. Når der selvfølgelig hersker enighed om kulstofanalysers beviskraft som relativt dateringsmiddel, forekommer alle de øvrige af ham anførte »men«-er mig helt overføldige. Hverken han eller jeg kan pine andet og mere ud af det materiale, den allerede foretagne analyse har givet. En fortsættelse af

diskussionen ville blive spild af tid og månedsskriftets sideantal. Derfor skal jeg gøre mine afsluttende bemærkninger kortest mulige.

Vi er begge enige om, at den foretagne analyse af tømmeret tyder på et tidsrum ca. 640–820 som det, inden for hvilket Danevirkes hovedvold må forudsættes at være anlagt; men Bjørn Svensson tænker sig, at kommende analyser vil være i stand til enten at give os »en midtsamling om 808 eller (at) kunne udelukke dette årstal«. Det beror på en fuldkommen misforståelse. Ikke nogen som helst analyse vil være i stand til andet end at variere den ca. tohundredårige periodes to yderpunkter, inden for hvilke anlægget må have fundet sted, og variationerne vil være uden den aller-ringeste betydning. De vil kunne medføre en varierende af periodens »midtpunkt«, men vil ikke kunne sige det allerfjerneste om, hvorvidt anlægstidspunktet har været i 808 eller ej. Har man ikke andet at gå ud fra, kan anlægstidspunktet lige så godt tænkes at have været f. eks. 650 eller et hvilket som helst andet tidspunkt inden for perioden. Analysen giver os kun en *ramme*, den sandsynliggør ikke i nogen henseende noget bestemt *årstal*, om man så analyserede 100 træprøver.

Inden for den givne periode kan selve anlægstidspunktet *kun* sandsynliggøres, hvis en samtidigt skrevet kilde placerer Gudfreds voldbyggeri inden for periodens yderpunkter. Det er netop dette, de bevarede frankiske rigsannaler gør ved 808. Af den grund sluttede jeg mit første indlæg (Sønderj. Årbøger 1968, s. 97ff.) med et kort historisk rids. Først analysen, så det skrevne kildestof – det er den logisk rigtige rækkefølge. Men på den historiske side af sagen kommer Bjørn Svensson kun meget kort ind i begyndelsen af sit første indlæg, hvor han – meget rigtigt – bemærker, at »efter de tilgængelige historiske kilder er det først i 808, at spændingen mellem truslen sydfra og forsvarsevnen i Danmark udløses i bygningen af en vold af et format, der betegner løsningen af en rigsopgave«, hvorfor det vil »være vanskeligt at forene de frankiske rigsannalers omtale af Gudfreds voldbyggeri med den tanke, at det danske rige i forvejen skulle have en virkelig grænsevold på dette sted«. Det er jo på en prik, hvad jeg selv har sagt. Der er overhovedet ingen forsker, som har haft den bizarre idé, at der skulle have været »en virkelig grænsevold« ældre end kong Gudfreds. Først i årene umiddelbart efter ca. 800 forelå den »rigsopgave«, som kunne motivere Gudfreds anlæg. At han løste opgaven ved at lade Danevirkes hovedvold bygge og ikke nogen som helst anden vold i det vidtstrakte kompleks, har den af mig benyttede kulstofanalyse godtgjort. Beviset kan underbygges ved kommende analyser, når mere af tømmeret under volden blotlægges; men det kan ikke rokkes. Mere end dette skal jeg afholde mig fra at sige for ikke unødigt at forlænge en diskussion mellem to, der har samme grundopfattelse.

Vilh. la Cour

BOGANMELDELSER

Kai Edvard Larsen: FRA EN STORMFULD TID - De sønderjydske Danske Samfunds historie (Dy-Po bogforlag).

Danske Samfund i Nordslesvig blev – ligesom Det unge grænseværn – født af reaktionen imod det nazistiske stormløb sydfra i 1933, først som en samling af den brede danske befolkning i 32 særlig udsatte sogne i grænseområdet. Efter det utilfredsstillende folketingsvalg i oktober 1935 oprettedes en lignende organisation i Sønderborg amt, men under navn af Oktoberforeningen, fordi betegnelsen Danske Samfund her var beslægtet af foreninger, der i 1927 var oprettet på Andreas Graus initiativ i en spændt nationalpolitisk situation, og som siden havde etableret sig som en slags foredragsforeninger. Før det afgørende folketingsvalg i 1939 gjorde man yderligere et fremstød i Haderslev vesteramt, men først efter besættelsen fandt man tiden inde til at udvide grænseorganisationen til at omfatte hele landsdelen. Hans Andersen, Kongsbjerg, blev formand for De sønderjydske Danske Samfund og var det fra 1940 til 1958, da han blev afløst af amtskontorchef J. P. Caspersen.

Kai Edvard Larsens bog stopper i 1958, så vi får ikke historien om nedtrapningen af organisationens virke, og først side 31 er forfatteren nået frem til Danske Samfunds oprettelse, så hovedtitlen »Fra en stormfuld tid« er mere dækkende end undertitlen »De sønderjydske Danske samfunds historie«. Men det er naturligt at skildre baggrunden for organisationens oprettelse og arbejde med en ret bred pensel, og det gør Kai Edvard Larsen godt.

Man får også et solidt billede af faserne i Danske Samfunds tilværelse, med vægten lagt på skiftende opgaver, først samlingen og aktiviseringen af de danske i grænseegnene vendt imod den tyske nazisme, efter besættelsen organiseret som »en permanent folkeafstem-

ning«, i 1941 med 74 000 medlemmer, i 1943 med toptallet 80 000, der kunne erindre besættelsesmagten og de lokale naziorganisationer om landsdelens danske sindelag, men allerede i 1943 drejede opmærksomheden hen mod efterkrigsopgaverne, hvor Hans Andersen mente, at man som noget af det første måtte »søge at forebygge handlinger og tilkendegivelser, der er uværdige for en hæderlig og retsindig befolkning«. Da befrielsen kom, kunne hovedbestyrelsen imidlertid ikke længere tale på 80 000 medlemmers vegne, dertil var uenigheden for stor, man afstod fra at holde møder til drøftelse af problemer som udrensning og opgøret med det tyske mindretal, fordi man frygtede, at »det kunne splitte mere end samle under hensyn til, at vor medlemsstab spænder over vidt forskellige anskuelser og meninger«, og da Hans Andersen slog til lyd for mådehold, kom han i modvind, fordi mange ikke ville have blandet Danske Samfund i diskussionen. Dog nåede man til enighed om udtalelser på skoleområdet og om en advarsel mod en dansk regeringserklæring som side-stykke til Kielerklæringen af 1949. I denne forbindelse henviste en udtalelse til, at »det var den forstandige, fredelige og retsindige hjemmetske nabo og landsmand, man ventede på, for at genopbygge et naboforhold, der kunne bæres af tålsomhed, tillid og god vilje.« Denne udtalelse førte til en dansk-tysk dialog, hvor tyske forhandlere kom til drøftelse med en repræsentation for Danske Samfunds hovedbestyrelse den 15. februar 1950, hvilket resulterede i en henvendelse fra Danske Samfund til ministeriet og en mildnelse af straffevirkningerne for den tyske lærerstand. Danske Samfund var født som front, men udviklede sig til at blive en bro i grænselandet.

Alt dette kommer som sagt udmærket frem i Kai Edvard Larsens bog. Derimod kunne man have ønsket en nærmere beskrivelse af arbejdet ude i sog-

nene, belyst med karakteristiske eksempler, og på et enkelt punkt føles skildringen utilfredsstillende, nemlig vedrørende forholdet til Dansk Samråd, der på foranledning af bagermester Thorvald Petersen, Tønder, blev oprettet i 1939 for at sikre dansk samling op mod folketingsvalget, men som senere blev officielt anerkendt talerør for landsdelen. Om forholdet mellem de to organisationer har Kai Edvard Larsen et kapitel, der hedder »Danske Samfund og Dansk Samråd«, og som ejendommeligt nok begynder med følgende sætning: »Efter at flere andre havde haft ordet, gik man over til at drøfte Danske Samfunds forhold til Dansk Samråd«. Man skal slå tilbage i det foregående kapitel for at finde ud af, at det drejer sig om et hovedbestyrelsesmøde i Tinglev den 6. maj 1944. Videre refereres, at der var opstået et vist modsætningsforhold, men uden antydning om hvad. Det nævnes, at Danske Samfund ønskede at blive stærkere repræsenteret i Dansk Samråd, men uden oplysning om, at repræsentationen i samrådet efter Hans Andersens eget forslag fra 1940 foruden ham selv havde omfattet de seks amtsformænd, seks fordi Haderslev og Tønder amter begge var organiseret i to kredse. Heller ikke omtales det, at Danske Samfund i januar 1942 havde ønsket alle byformændene optaget i Dansk Samråd; de to var i forvejen med på andet grundlag, så det drejede sig aktuelt kun om de to i Åbenrå og Tønder. Ønsket var dengang blevet afvist af Dansk Samråd, blandt andet fordi socialdemokraterne havde understreget, at der ellers ville komme krav om en betydelig udvidelse af arbejderrepræsentationen. Man klarede problemet ved at love at indbyde byformændene, når der var anledning til det, og derefter blev det sædvanen at indbyde dem. I bogen præciseres ikke, at den stærkere repræsentation, man altså igen fremsatte ønske om, i praksis kun drejede sig om stemmeretten til de

to indbudte byformænd. Ønsket blev påny afvist af Dansk Samråd under henvisning til arbejdernes og socialdemokraternes underrepræsentation. Og Danske Samfund var jo endelig også den organisation, der havde den største repræsentation i Dansk Samråd.

Den bitre stemning indenfor Danske Samfund blev ikke mildnet af, at Hans Andersen ikke opnåede valg til det syvmandsudvalg, som efter de nye regler skulle lede arbejdet i Dansk Samråd. Kai Edvard Larsens omtale heraf side 103 er iøvrigt uforståelig, fordi han ikke gør opmærksom på, at de fem pladser forlovs var besat af de samarbejdende partier; der var altså kun to ledige pladser at besætte, og hertil valgte man formanden for Sprogforeningen, Jacob Petersen, og formanden for Dansk-nordisk ungdomsforbund, Peter Marcussen. Når Hans Andersen reagerede ved at true med at trække Danske Samfund ud af Dansk Samråd, må det undre, især da han begrundede det med, at »man ikke ville spille statistrollen ved et partipolitisk tovtrækkeri i Dansk Samråd«, og at »det på sidste samrådsmøde dominerende partikævl havde man ingen interesse i at deltage i«. Kai Edvard Larsen konstaterer ikke, men burde have konstateret, at Hans Andersen var impliceret i partikævlet, idet han – selv venstremand – havde støttet Venstres krav om, at formandsstillingen i Dansk Samråd, der fra oprettelsen i 1939 var beklædt af folketingsmand, redaktør A. Svensson, skulle gå på omgang, ifølge Hans Andersen fordi »det ville være uholdbart i længden at give en enkelt partipolitiker og derved hans parti autoriteten som formand for Dansk Samråd.«

Venstre og Hans Andersen opnåede forsåvidt den ønskede ændring, som Frede Nielsen blev formand. Kai Edvard Larsen skriver: »En ordning med formandsvalg én gang om året og mulighed for genvalg af formanden afvises.« Formuleringen dækker knap rea-

liteten, som var, at forslaget, der kom fra den radikale Lindhard og blev støttet af Jacob Petersen, som begge ønskede, at Svensson fortsatte som formand, blev nedstemt med så knebent et flertal som 16 mod 15. Kan man kalde det en afvisning?

Det går jo let sådan, at de kritiske bemærkninger pladsmæssigt kommer til at dominere en mere indgående boganmeldelse, fordi korrektioner, der bør med for at afbalancere og supplere bogens fremstilling for de interesserede læsere, i følge sagens natur tager mere plads end konstateringen af, at en bog er god. Men for indvendingerne bør man ikke glemme helhedsbedømmelsen. Altså, »Fra en stormfuld tid« er en bog, der fortjener at blive læst.

Bjørn Svensson.

FLENSBORG AVIS 1869 – 1. okt. – 1969, Sydslesvigske år og dage. Redigeret af *Poul Kürstein*.

Det er en usædvanlig jubilæumsbog, der er skænket danske læsere i anledning af 100 årsjubilæet på Flensborg Avis den 1. oktober, og synd for dem, der ikke kan finde 38 kr. i pungen til denne jubilæumshilsen, en statelig bog på 480 sider, levende og afvekslende, spændende, ofte dybt bevægende læsning om denne danske forpost, der er blevet forfulgt af de tyske magthavere med bøder, fængselsstraffe og alle mulige former for chikane lige til ødelæggende forbud.

Hvad ville Jens Jessen have sagt, om han havde fået denne bog lagt foran sig? Jeg må bedrøve udgiverne med, at svaret står side 104–105: »I almindelighed afgiver den større eller mindre omhu ved korrekturen en god målestok for et blads plads i pressens rangstige... Flensborg Avis bør sørge for at have en særlig omhyggelig korrektur.« Side 480 findes en rettellesliste, der korrigerer 9 fejl. Den er desværre alt for kort.

Viggo Hørup er side 36 omdøbt til Vilhelm, og side 405 har L. P. Christensen fået z i Lorens i stedet for s. End ikke bladnavne, der tilhører huset selv, har man klaret korrekt; Der Schleswiger må et par steder nøjes med v for w, og side 117–118 optræder Vestslesvigs Tidende som Vestslesvigsk med et uhjemlet k. Side 36 lader man den tyske ørn »føre« en kamp imod tusinde år, side 211 »kæmper« den kampen imod det lange åremål; det første er det rette. En snes iøjnefaldende trykfejl kan sagtens opremses, så sandt man har stavet sanddru med ét d side 410, og vil man være nøjeregnende, kommer der mange flere til.

Jens Jessen ville også få travlt med at rette stil. Han ville sikkert glæde sig over at se det gode ord hu i så mange udgaver, ildhu, omhu, adhu, medhu, modhu, men kan man have modhu til det tyske sprog? Ligesom modvilje må modhu stille sig afvisende over for noget, ikke hægte sig til. Og redaktør Jessen ville i hvert fald have vist modhu over for den sprogbrug, der side 179 taler om Nikolaj Andersens bortgang, hvor man sigter til hans mindre dødelige afgang fra den stilling, han havde på bladet.

Men når ærgrelserne på dette område var overlevet og drillerierne overstået, og efter at harmen over bladets vanskæbne havde lagt sig, ville han nikke anerkendende og give den ros, han havde rede til en god præstation. Fejlene er kun skønhedspletter, der fortoner sig i alt det værdifulde, der vælder frem fra afsnit efter afsnit.

Bibliotekslektor Poul Kürstein, Studieafdelingen ved det danske centralbibliotek i Flensborg, har ikke alene redigeret jubilæumsbogen med heldig hånd, men også skrevet interessant om bladets historie fra oprettelsen til 1885, da sammenslutningen med Vestslesvigs Tidende bragte Flensborg Avis ind i smult vande. Derefter følger Jens Jessens inspirerende optegnelser om

avisens problemer, dens formål, politisk indflydelse, sikringen af den redaktionelle uafhængighed og bladets anseelse, endvidere sprogbehandling og korrekturlæsning, forholdet til grund-sætninger om sandhed, frihed, lighed og retfærdighed, stillingtagen til praktiske spørgsmål vedrørende bladhold, telegrammer, breve, udgivelsestid, format, papir, trykning osv. osv. Fængselsbreve viser, at det visselig ikke var trangen til et martyrium, der bragte ham inden for murene. »Jeg kan ikke mere ud-sætte mig yderligere for at komme i fængsel.« Mens redaktøren sad i fæng-selet, faldt abonnenterne fra. »Jeg sad her i fængselet, rasende, men magtes-løs.« Det tyskskrevne blad, Jessen hav-de oprettet, blev kvalt i hans fravær. » ... så går man i valgtiden hen og fyl-der dette på tysk skrevne blad med de latterligste national-danske skvadrona-der, bl. a. med overskrift »Dänentreu und Dänenmuth«, om en valgkamp, hvor vi, hvad enhver kunne sige sig selv i forvejen, ville lide det ynkeligste nederlag. Jeg løb frem og tilbage i min celle og var ude af mig selv.«

Men stillede Jessen krav til andre, stillede han endnu større til sig selv. Da han som dansk medlem af den tyske rigsdag opholdt sig i Berlin, veks-lede han jævnligt breve med medarbej-derne, og den aftrykte brevveksling tegner et klart billede af læremesteren, der ikke skåner sig selv: »Jeg vil til-føje, De skal rette Dem efter mine ord og ikke altid efter mine gerninger Hvad jeg gør, er nemlig kun halvgodt.«

Jens Schröder, der 1898–1900 var bydreng på Flensborg Avis, tegner et kosteligt billede: »På kontoret blev der kun talt højt til Jessen – og stående! Ved alle samtaler ellers hviskede man til hinanden. Der blev aldrig røget – dog har Vrang nogle gange røget i ar-kivet – og alt var så stille som i en kirke. Når Jessen kom eller gik fra kontoret, rejste alle sig og bukkede – uden ord. Der var en disciplin af den

anden verden, som om det var Vor-herre selv, der gik gennem stuen, men samtidig en meget stor respekt og hen-givenhed for redaktøren.«

Rygning var heller ikke tilladt, da Jens Jessens søn, cand. jur. Tage Jessen mange år senere tiltrådte en stilling på avisen. Daværende typograf Lars Schu-bergt så den intetanende Tage Jessen indfinde sig på kontoret: »Han var ved at tømme sin dokumentmappe; først kom der en dåse piller frem på bordet, dernæst en dåse mavepulver, så en pak-ke cigaretter og et askebæger. I mellem-tiden var Ernst Christiansen kommet til stede, og nu skete der det uhyrlige, at han tog cigaretterne og askebægeret og lagde tingene tilbage i Tage Jessens do-kumentmappe. Hvad der viderehen ske-te, ved jeg ikke, thi jeg gik tilbage til sætteriet.«

Jubilæumsbogen samler sig naturligt om de hedengangne redaktører, efter Jens Jessen Ernst Christiansen og L. P. Christensen. Jens Jessen har ved tidlige lejlighe-der fået sin levnedstegning, og L. P. Christensen står ligesom endnu så frisk i erindringen, at Bernhard Han-sens skildring af ham ikke føjer nye træk til. Alligevel kan man jo aldrig lade være med at fornøje sig over Bern-hard Hansens klunkestil, og hengiven-hed for venen lægger en smuk tone over denne tro tjener i et hus, hvor han var forudbestemt til at være den evige kronprins, men alligevel avancerede til redaktørstolen til slut.

Hengivenhed præger også Jacob Kro-nikas »forsøg på at tegne en portræt-skitse af redaktør Ernst Christiansen.« »Intet andet menneske, som jeg har mødt, skylder jeg så meget som ham.« Man mærker, at det er stof, der trænger sig på, at det har ligget Kronika på sinde at få Ernst Christiansen trukket frem fra den halve glemsel, der har lagt sig over hans navn. Ernst Christi-ansens skildres som modgangens mand. Han oplevede modgangen for sin lands-del, da grænsen blev trukket nord om

Flensborg. Han måtte kæmpe mod den tilbagegang, der ramte Flensborg Avis, da bladet blev skilt fra sit nordlige opland. Og personligt blev han hårdt ramt, da nazisterne fjernede ham fra den redaktion, der var hans liv. Det er en stærkt personlig og meget værdifuld skildring, Kronika har givet af Ernst Christiansen: »I tiden fra 1914 til 1941 har ingen anden ledende dansk-slesvigsk bladmand og ingen anden ledende dansk folkelivs-arbejder skullet bære, skullet slås med og skullet overvinde så megen og så stor modgang som Ernst Christiansen. Heri ser jeg hans særlige storhed.«

Også et andet halvglemte navn, Peter Simonsen, er med rette trukket frem i forbindelse med avisens jubilæum. Simonsen, der redigerede »Verdens gang« og gjorde det fremragende godt, er næst Jens Jessen den sønderjyske bladmand, der har siddet længst i fængsel. Sammenlagt 33 måneder. Man bør læse de to stilfærdige redegørelser, der er medtaget fra hans hånd, dels en artikel »Om presseprocesser og politiske fanger«, dels et tilbageblik over »33 måneder i prøjsiske fængsler«. Et citat for at vise tonen: »I almindelighed synes folk at mene, at på en smuk solskinsdag må det være særdeles trist at sidde i fængsel. For manges vedkommende er dette måske rigtigt nok; men min erfaring går ud på, at på en lys dag er også humøret lysere end i gråvejrs og regn.« Tre gange har Simonsen tilbragt jul og nytår bag fængslets mure. 33 måneder mangler kun tre måneder i at udgøre fulde tre år.

Journalist J. N. Jensen, »Lille Jensen«, er kønt skildret af pastor Martin Nørgaard, og Christian Ingwersen, der stadig er medarbejder ved Flensborg Avis, skriver om »Journalistliv i mellemkrigstiden« med arbejdstid i det mindste fra 10–22 og en løn, der »var uhyggeligt lille i forhold til, hvad f. eks. en typograf takket være fagforeningstarif skulle tjene og også fik.«

Bladets fattige vilkår fik i øvrigt mange af Danmarks fremragende penne til at levere gratis kronikker til Flensborg Avis, blandt dem Henrik Pontopidan, hvis forbindelse med avisen får et særligt kapitel skrevet af Thorkild Skjerbæk.

Måske burde man have benyttet jubilæumsbogen til at fremlægge bladets fremtidsproblematik. Nærmest kommer man den i en artikel, Rolf Lehfeldt har skrevet om sammenslutningen af Flensborg Avis og Südschleswigsche Heimatzeitung, det evige problem i Flensborg, hvor man har brug for såvel et danskskrevet som et tyskskrevet dansk blad. I 1869 blev Flensborg Avis skabt ved, at man omstillede fra et tyskskrevet til et danskskrevet blad, men gang på gang har man søgt veje til at dække behovet for et tyskskrevet sidestykke til den danske avis. Fra tysk side har man sat hårdt imod. I 1923 forbød tyskerne den tyskskrevne danske presse tre måneder. Oplaget var den gang 14.000, men abonnenterne holdt ikke ud, da de skulle undvære deres avis så længe. I 1937, da Der Schleswiger var reduceret til et tyskskrevet bilag til Flensborg Avis, blev det ramt af et nyt forbud. Herom har den svenske historiker Sven Tägil skrevet en artikel, der afdækker de slesvig-holstenske anstrelser for via Berlin at få kvalt den danske presse. Navnene er Lohse, Kracht og Schröder, men læs selv!

Det er en tung lod, der er tilfaldet Flensborg Avis. Intet andet dansk blad har været udsat for lignende forfølgelse. Ingen redaktion har måttet udstå så lange fængselsstraffe. Ingen bladledelse har været hårdere ramt af forbud. Ingen avis har oplevet tilsvarende rystelser i selve eksistensgrundlaget. Ingen har fået tilmålt en sådan sum af lidelser.

Man kan ikke læse dette værk om Flensborg Avis uden at blive grebet.

Bjørn Svensson.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i
Aydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

Morsø Støbegods
Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

**Lolland-Falsters
Folketidende**

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Tønder Landmandsbank $\frac{1}{5}$

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns -
Bylderup Bov - Friløft - Højer - Tinglev - Visby

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Pindstrup Mosebrug
SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 06-396100

**Besøg
landsdelens
museer**

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

**Graasten
Andelsslagteri**

Giv bøger fra **HISTORISK SAMFUND** som gave

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{5}$

GRAASTEN

$\frac{1}{5}$ Sønderjydsk Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI
AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

HORSSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. (045) 2 38 55

**DEN NORDSLEVIGSKE
FOLKEBANK**
AKTIESELSKAB
AABENRAA

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev,
tlf. (045) 2 17 37.

Redaktørernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen,
Brorsonsvej 37, Tønder.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz,
Tøndervej 173, Abenrå.

Cand. polit. Inger Bjørn Svendsen,
H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder

HOPTRUP HØJSKOLE - Hoptrup

Vinterskole for unge mænd og kvinder
3 eller 5 mdr. fra november ell. januar

Sommerskole for unge mænd og kvinder,
3 ell. 5 mdr. fra maj. Axel Nielsen

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (044) 6 41 12

Gunner Rasmussen

M. Schaumanns Klædefabrik A/S

Afd. for kemisk rensning TRYLIN

Haderslev

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-
afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (044) 2 55 25

WINDFELD-HANSENS BOMULDSSPINDERIER A/S

VEJLE

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{5}$ • VOJENS